

-50

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELHÚNYT TAGJAI FÖLÖTT TARTOTT
EMLÉKBESZÉDEK.

SZÉRKESZTI A FŐTITKÁR.

XXI. KÖTET. — 7. SZÁM.

ISTVÁNFFI GYULA R. TAG
EMLÉKEZETE.

IRTA

MÁGOCSY-DIETZ SÁNDOR

R. TAG.

(FELOLVASTA A M. T. AKADÉMIAÉNAK 1931 NOVEMBER 23-ÁN TARTOTT
ÖSSZES ÜLÉSÉN.)

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1932.

Pápa, 1932. Főiskolai könyvnyomda. (Felelős vezető Nánik Pál.)

Istvánffi Gyula r. tag emlékezete.

Irta: Mágocsy-Dietz Sándor r. tag.

Tekintetes Akadémia!

Akadémiánknak kegyeletes eljárása, hogy néhai értékes tagjairól megemlékezve méltányolja tudományos munkásságukat. Ezt az eljárást követve, a harmadik osztály megtisztelő bizalmából csikmádéfalvi Istvánffi Gyula mult évben elhunyt jeles tagtársunkról emlékezem meg.

A megemlékezésre nemcsak az nyújt alkalmat, hogy Istvánffi Gyula Akadémiánk rendes tagja volt, de alkalmat ad arra az is, hogy elhúnyta után rámutathassak értékes életére, amellyel hazánk tudományos értéke is gyarapodott és a külföld előtt is hazánk, nemzetünk tudományos téren való tevékenysége elismerést aratott. Hiszen nemcsak mint szakember iparkodott a növénytan szakszerű művelésére, de mint kutató tudós tevékenyen kutatott a növényélet megismerése terén.

Fáradhatlan szorgalma, áldott tehetsége a növénytan több ágazatában jelentős eredményt ért el, amellyel a növénytan tudományát előbbre vitte. Jelentős munkálkodásával azonban még a növényekkel foglalkozó gyakorlati életnek is nagy szolgálatot tett. Áldozatkészségével is elősegítette a magyar tudomány művelését és annak a nagy világon való elismerését. De nemcsak mint tudós volt kiemelkedő, de mint ember is megállotta helyét; nemzetének, hazájának hűséges, lelkes fia volt.

De hogy ezeknek a jeles tulajdonságoknak az érvényesülésére rámutathassak, röviden vázolnom kell életének folyását.

Csikmádéfalvi Istvánffi Gyula 1860 április 5-én született Kolozsváron. Itt töltötte el gyermek- és ifjúsági éveit, elvégezve az elemi és középiskolát. Ez idő alatt szívta magába

fogékony gyermek- és ifjú lelke kincses Kolozsvár dicső történetét, magyar szellemét és itt vésődött lelkébe az a hazaszeretet, amely mindig visszahozta idegenből és végül is magához kötötte, hogy értékes életét a haza, a nemzet érdekének szentelje a tudomány terén. Érzékeny, minden szépre megnyíló lelkének ösztönös költői megnyilvánulásai azok a gyermekkori levelek, amelyeket szüleihez, rokonaihoz intéz egy-egy születés- vagy névnap alkalmából. Gyermekkorából megmaradt rajzai, egyéni kompozíciói beállításukkal, vonalazásukkal, eredetiségükkel a képzőművészet jövőjének kiváló művelőjét sejtették benne. És hogy mégsem a művészi pályát választotta élete céljául, az kutatás vágyának, tudományszomjának köszönhető. Hajlama a természet virágos kertjének megismerésére vonzotta és a növénytan tudományának lett komoly, lelkes híve. A kolozsvári egyetem nagydíjazott tanárainak: Entz Géza, Kánitz Ágoston, Koch Antal kalauzolása alatt elvégezte az 1881. évben a természetrajz-földrajzi szakot, 21 éves korában summa cum laude bölcsészettudományi doktorrá avatták, közben pedig megszerzék a középiskolai tanári oklevelet. Ezután a bonni egyetemre megy, hogy tanulmányait folytassa, amit oly szép sikerrel végez, hogy csakhamar tanársegéd lesz Straszburger Ede, a növénytan hírneves bonni egyetemi tanára oldalán. De honvágya csakhamar hazatérésre készíti és 1883-ban visszatér szülővárosába, ahol képzettségét és eddigi munkásságát egyetemi magántanársággal jutalmazták és mint a növénytan tanszék tanársegéde működik. Tudásvágya nem hagyja nyugton és 1885-ben Brefeld Oszkár meghívására Münsterbe megy, ahol 1885—1887. években mint tanársegéde, segítő munkatársaként működik a gombaszati kutatás jelentős munkájában. Közben rövidebb időre Krisztiánia (ma Oslo) egyik legnagyobb sörgyárában tartózkodik, ahol az élesztő gombáknak az erjesztési iparban való szerepét tanulmányozza. 1886-ban az addig viselt Schaar-schmidt nevet, minthogy nagybátyja örökbe fogadta, felcserélte a csikmádéfalvi Istvánffi névvel. 1887-ben ismét visszatér Kolozsvárra és mint egyetemi magántanár képessége és munkálkodása révén mind ismertebb lesz, úgy hogy 1889. december 7-én a Magyar Nemzeti Múzeum növénytárának lesz

az igazgatója, de már nyolc évi igazgatói működése után megvált a Muzeumtól, 1897 februárius 15-én a kolozsvári Ferenc József tudományegyetemen a növénytan tanári székét foglalja el. A rákövetkező évben dr. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter meghívása folytán Budapestre jön, hogy tervezze és megalkossa a m. kir. központi szőlészeti kísérleti állomást 1898-ban. Ezt teljes sikerrel elvégezte és értékét munkásságával nagy jelentőségre emelte, aminek bizonyága az is, hogy Akadémiánk 1901. évben levelező taggá választotta. Az intézet virágoztatásában egész lelkével és tudásának erejével ragaszkodott, úgy hogy amidőn dr. Apáthy István kolozsvári egyetemi tanár vezetésével küldöftség keresi fel 1912-ben, meghíva őt a Kolozsváron ismét megüresedett egyetemi növényteni tanszékre és az új növényteni intézet és növénykert létesítésére, amelynek megvalósítása az 1897–98. évi kolozsvári egyetemi tanárkodása idején az ő gondolata volt és amelynek alapját is ő vetette meg. A meghívást azonban nem fogadta el, mert szemei előtt magasabb célok lebegtek az ampelogiai intézettel kapcsolatban az önálló, általános biológiai intézet létesítése, megelőzve a hirneves Berlin-dahlemi biológiai intézetet. Ennek tervezetével foglalkozott nagy lelkesedéssel, — de nagy fájdalomra eredménytelenül, mert a terv megvalósítására nem kerülhetett sor a háborus közgazdasági viszonyok közt. Ezért és a szőlészeti kísérleti állomást az előbb említett okból ért válsága miatt csakhamar megvált a szőlészeti kísérleti állomás igazgatói tisztétől és a budapesti kir. József műegyetem meghívására 1915 szeptember 15-én elfoglalta a műegyetemen a növényteni tanári székét, amelyen éveken át folytatta eredményesen tudományos munkásságát, aminek elismeréséül 1920-ban Akadémiánk rendes tagjává választott. A sok folytonos megerőltető munka megtámadta szervezetét és súlyos bajokat okozott, ami miatt műegyetemi tanári állásától 1927. év júniusában megvált és nyugalomba vonult.

A nyugalom és a betegség rákényszerítette magány és tétlenség olyan emberre, aki egész életét munkában töltötte, csak pusztító hatású lehet; a félig mozdulatlan testbe zárt ép szellem, tiszta értelem küzdött a test fizikai tehetetlensége

ellen. Sokszor tragikusan megrázó volt ez a küzdelem, amely teste és szelleme között folyt és amely rendszerint elcsüggedéssel és szívbe markoló könnyekkel végződött. E néma, hangtalan szenvedés alatt volt mellette valaki, aki ugyancsak könnyezett... befelé, míg arcára mosolyt kényszerített — a felesége, Böheim Ilona úrnő. Az ő sokszor emberfeletti akaratának, türelmének, lelkesedésének, rendkívüli műveltségéből fakadó önbizalmának köszönhető, hogy a betegbe az utolsó pillanatig a gyógyulás reményét csepegtette. Annak az ideális házaséletnek, amely a két nemes lényt egybekötötte, utolsó szívbe markoló megnyilatkozása volt az a pillanat, amidőn a porhüvelyéből elszállni készülő lélek egy utolsó pillantásban, kezét szeretett hitvese fején nyugtatva küldi utolsó Istenveledjét, hogy a következő pillanatban az örök végtelenségbe merüljön 1930 augusztus 16-án.

Istvánffi Gyula élete folyásának ebből a vázolásából is kitűnik, hogy életének minden szakaszában rajta volt, hogy szorosán vett kedvenc tárgyának, a növénytanak élhessen és annak körében végezhesse kutató és alkotó munkáját, amire már kora ifjúságában nyert benyomásai és azután ifjúkori tanulmányai képesítették és serkentették. És ha végigtekintjük életének jelentős munkásságát, úgy annak négy szakaszát ismerhetjük meg: az első szakaszban (1880—1889) a jövőre való előkészület mellett is már jelentősen munkálkodik, a második (1889—1898) szakaszba esik a muzeumi munkálkodás, a harmadik szakaszba (1898—1915) a szőlészeti szakba vágó működése és a negyedik szakaszba esik műegyetemi tanári tevékenysége (1915—1927).

Az első szakaszba való munkálkodása során foglalkozik a sejtteni, a növénybonctani vizsgálatokkal, továbbá a moszatok rendszertanával, fejlődésével és alaktanával, de már az alsóbbrendű gombákkal is, végül kiterjed figyelme még a társadalom tágasabb köreit érdeklő növényteni kérdések ismertetésére is. E sokfelé irányuló munkálkodásának egyes ágai még a következő szakaszokba is átnyulnak, hogy azután különleges kutatási munkának adjanak helyet.

A sejtteni munkálkodás terén már egész fiatalon jelentős munkát végzett, amiről tanúbizonyságot szolgáltatnak

ez időben megjelent dolgozatai, minők A chlorophyll osztódásáról (Magyar Növénytani Lapok, 1880), A chlorophyll és a növényi sejtmag morphológiájáról (Kolozsvár, 1881), A protoplastok összeköttetésének és a sejtközi plasma előfordulásának néhány esetéről (M. Növt. Lapok, 1884), A protoplastok összeköttetéséről és a sejtközi plasmáról, különös tekintettel a Loranthaceákra és a Coniferákra (u. o. 1884), Az Euphorbiaceák, Rutaceák, Urticaceák (1881) és a pálmák, továbbá a *Stapelia fuscata* (1882), végül a *Galanthus nivalis*, *Echinopsis oxygena* és az Euphorbiaceák szerves sphaerokrySTALLJAIról (1884) és Olav Johan-Olsennel: A tökéletesebb penészek váladéktartói (M. Növt. Lapok és a Bot. Clblatt 1887), amelyek nemcsak a tudományos vizsgálatokban való jeles jártassággal elért sok tekintetben jelentős és úttörő szép eredményeket foglalnak magukban, hanem a kítűnő mikroszkopi látással megállapított jelenségeknek a rajzolásban való nagy készséggel készült képeit is, tanúságot téve arról, hogy „igazán látni csak pontos rajzolás közben lehet“. (Lendl.)

A moszatokkal foglalkozva felsorolja öt közlésben Erdély legtöbb vármegyéinek a moszatait (1880—1882), azután „Jelentés a magyarországi tőzegtelepek algologiai megvizsgálásáról (Math. és Természettud. Közl., 1888) című művében felsorolja, mint első a tőzegtelepeinkben talált moszatokat, de foglalkozik a romániai, szerbiai és boszniai moszatok ismertetésével is (1880, 1883), továbbá Mongolia, Afganisztán, az egyenlítői öv moszatainak (1881) és az Amerikai Egyesült Államok Desmidiaceáinak felsorolásával (1885) amely utóbbit megelőzte a Tanulmányok a Magyarhoni Desmidiaceákról című dolgozata (Math. és Természettud. Közl., 1883).

Nem elégszik meg azonban csupán a megfigyelt moszatoknak felsorolásával, de megragadva az alkalmasan kinálkozó anyagokat, azokat bővebb sejttani és fejlődéstani megfigyelésekre használja fel. Így gazdagította a moszatokról szóló ismereteinket több értékes közléssel, mint aminők „A *Closterium intermedium* oszlása“. (M. Növt. Lapok, 1881), Adatok az activ és passiv endophytismus ismeretéhez (u. o. 1881), A *Vaucheria* thallusának reductiojához és sporaképződéséhez (u. o. 1882), Adatok a *Synedra Ulna* (Nitsch)

Ehrenb. oszlásának bővebb ismeretéhez (u. o. 1883), Némely Chlorosporeák vegetatív alakváltozásáról (u. o. 1883), Adatok a Gongrosirák fejlődéséhez (u. o. 1883), Sejthártya-vastagodások és cellulin-szemek a Vaucheriák és a Charaknál (u. o. 1884), A Zygnemaceák teelése (u. o. 1884) és végül Adatok az Ulothrix zonata (Web. et Mohi) Kützing ismeretéhez (Kolozsvár, 1888).

A moszatok mikroszkopi vizsgálata kapcsán fordul az alsóbbrendű gombák kutatása felé. Erre megfelelő előtanulmányokat és előkészületeket is végez, aminek bizonyága, hogy dr. Brefeld Oszkár idevágó munkáját fordításban közli „Penészvizsgálati tenyészmódszerek“ cím alatt (M. Növt. Lapok, 1881). Ily módon elkészülve dolgozik e téren és számos közleményt bocsát közre. Ilyenek: Phlyctidium Haynaldi n. sp. (M. Növt. Lapok, 1883), Némely gyógyító anyagban és vegyszerben tenyésző penészekről (Orvosi Hetilap, 1885), Über das Präpariren des Pilze für wissenschaftliche Zwecke (Bot. Cblatt, 1888), de legértékesebb e téren való az a munkássága, amelyet Brefeld Oszkár oldalán a münsteri növénytani intézetben végzett. A megjelent munka voltaképpen Brefeld munkája, de hogy az elért eredményekben Istvánffinak jelentős szerepe volt, legjobban bizonyítja az, hogy maga Brefeld elismeri a címlapon, hogy munkája Istvánffi Gyula akkori kolozsvári egyetemi magántanár és dr. Olav Johan—Olsen tanársegédek segítségével készült. A kérdéses munka Brefeld O.: Untersuchungen aus der Gesammt Gebiete der Mycologie, amelynek VII. füzete a Protobasidiomyceten, VIII. füzete Autobasidiomyceten (1889), XI. füzete pedig az üszöggombák, különösen a gabonaneműek üszöggombája (1895), amely utóbbi különben már a csupán Istvánffi közreműködésével munkássága második szakaszában jelent meg, bár anyaga még ebben az első időszakban készült el.

A felsorolt tudományos munkákon kívül már ez időben is a népszerű, ismeretterjesztő cikkek közreadásával szolgálta szakjának, nemzetének érdekét. Ilyen cikkei: A kompasz növényről, Mi a gyászpirító? Új Zeelandiak növényi táplálékairól, Az ércz- és papirpénzekben élő alsóbb rendű növényekről,

amelyek legnagyobb részt a Természettudományi Közlönyben jelentek meg.

Istvánffinak eddigi munkássága felkeltette és magára vont az érdeklődők és illetékesek figyelmét, akik már most is elismeréssel illették tudományos munkásságát, aminek következménye volt, hogy a Janka Victor nyugalomba vonulása után, 1889 december 7-én a Magyar Nemzeti Múzeum növénytani osztályának őrévé neveztetett ki. Ezzel új munkakörbe jutva köszönt be élete munkásságának második szaka, amelyet szorgalmas és jelentős munkásság fényes eredményével töltött el. Szervező képessége és alkotó tehetsége is kellő érvényesülést nyert az új munkakörben.

A növényi osztály anyagának hosszabb ideig tartó pontos átvétele után, az eddig kétszobából álló helyiségből a már erősen gyarapodó gyűjtemény és könyvtár 1892 január 22-én új helyiségbe költözött (V., Széchenyi-utca), ahol 17 helyiség állott rendelkezésére. Ennek folytán a gyűjteményeket megfelelően tudta rendezni és elhelyezni a szakkönyvtárral együtt, amely az átvételkor 758 számból állott és amelynek cédulás betűrendes katalógusát készítette el. Erre pedig azért mutatok rá, hogy bizonyosságot szolgáltatassak arról, hogy ő mindjárt kezdetben rendet óhajtván teremteni, a munka megindítására törekedett, amit még lehetővé tett a megszerzett és egyéb a kutatás, a vizsgálat szükségelte műszer. A megindított munka feladata volt még az 1892. év folyamán a növénytan negyevü munkása és pártfogója, néhai Haynald Lajos dr. biboros kalocsai érsek világhírű növénygyűjteményének és növénytani könyvtárának átvétele és megfelelő elhelyezése. A végrendeleti intézkedés folytán a növénytani osztály csekély számítással negyed millió forint értékű gyűjteménnyel gyarapodott.

Istvánffi érdeme még, hogy a növénytani osztály segédszemélyzettel való ellátását vívta ki. Ezek segítségével a rendezés, kiegészítés és az évente való gyűjtés folyt tovább; szorgalmasan dolgozott, úgy hogy a növénytani osztály gyűjteménye és könyvtára nemcsak vétel, de ajándékozás útján is gyarapodott, úgy hogy a helyiség kibővítéséről kellett gondoskodni.

A növénytani osztály szakszerű gondozását, bőséges gyarapítását Istvánffi 1898 március 15-ig végezte, amikor is megvált az osztály igazgatásától.

Istvánffi múzeumi gondos, buzgó, lelkes munkásságát misem bizonyítja jobban, mint az, hogy az osztály élén töltött kilenc év alatt e gyűtemény évenkénti szaporodása 6000—8000 számot tett ki és az egész gyűjtemény legalább 400.000 számot foglalt magában, a szakkönyvtár pedig az átvett 758 kötetről 3184 kötetre és a Haynald hagyatékával együtt körülbelül 6000 kötetre emelkedett, amelyről a cédulakatalogusok nyomán 11 ivnyi jegyzék meg is jelent.

Már ez adatokból is világosan kitűnik, hogy Istvánffi a növénytani osztály élén megállta a helyét, mint annak igazgatója. Amit különben az illetékes szakkörök is teljes mértékben méltányoltak, hiszen Moesz Gusztáv dr., az osztály mostani igazgatója, 1930. évi jelentésében is kifejezte ezt, mondván, hogy „mint a M. N. Múzeum növénytani osztályának vezetője, a növénytan fejlesztése érdekében igen sokat tett“.

A muzeális tevékenység nagyon természetesen a tudományos munkálkodást is befolyásolta és az eddigivel némileg összefüggő, de más irányba terelte, bár még az előbbi évek hajlandósága itt is megnyilvánul legalább kezdetben. Így nevezetesen a növénybonctan köréből jelenik meg „Adatok a gombák physiologiai anatómiájához“ (Természetr. Füzetek, 1891), azután „Újabb vizsgálatok a gombák váladéktartóiról“ (u. o. 1895), végül „Nouvelles recherches sur les organes conducteurs des Hydneés, Théléphorés et Tomentellés (Revue Mycologique“, 1896. és Pringsheim Jahrb. f. wiss. Botanik, 1896).

A moszatokkal való foglalkozás a múzeumi évek alatt is mind behatóbb és értékesebb lett, aminek bizonyosságai a következő munkák: A meteor papirról (Term. Füz., 1890), Kítaibel herbariumának algái (u. o. 1891), A Balaton kryptogam növényzetének vázlata (Földr. Közl., 1891), A margitszigeti vizesés növényzete (M. Növt. Lapok, 1892), A Balaton mikroszkopos növényzetéről (Földrajzi Közl., 1894), Die Vegetation der Budapester Wasserleitung (Bot. Ctblatt, 1895), A

Balaton moszatflórája (1897), amely utóbbi betetőzi a moszatokkal való foglalkozását, de egyuttal értékes része a magyar növényvilág ismertetésének.

A gombákkal való eddigi foglalkozása, különösen a Brefeldnél töltött évek hatásaként további munkálkodásra készíti, így jelennek meg a következő gombászati közleményei: Újabb vizsgálatok az üszök-gombákról. (Term. tud. Közl., 1891), Franciscus von Sternbeck „Theatrum fungorum of the Toonnel der Campernoelien 1675,“ című munkája és a Clusius magyarázók; megvilágítva a leydeni Clusius Codex-szel (Term. Füzet., 1894 és a Bot. Cíblatt, 1894), Clusius, mint a magyar gombászat megalapítója (Math. és Term. tud. Értesítő, 1895), amelyek előkészítői egy nagyobb munkának. — A Magyar birodalom Geaster-féléi (Term. tud. Közl., 1896), A gabonafélék üszökbetegségéről (Term. tud. Közl., 1896), A magyar ehető és mérges gombák könyve. Budapest, 1899, amelynek értékét igazolja az is, hogy csakhamar teljesen elfogyott, mert nemcsak tudományos, de különösen gyakorlati szempontból is értékes és Istvánffi nevét a nagy közönség körében tette ismertté. A szerző munka- és áldozatkészségéből megjelent könyv nagy hiányt pótol. A 42 színes táblával és 138 tollrajzzal ékes munka mind általános, mind leíró részében igen alkalmas a gombáknak a szélesebb néprétegekben való megismertetésére, mert megtalálta a szerencsés középutat a tudományos szakszerűség és a népszerűsítés között.

Végül ez időszakban készült el, de már a következő időszakban jelent meg: A Clusius-Codex mykologiai méltatása adatokkal Clusius életrajzához, 22 szövegekőzti ábrával és 91 színes könyomatú mőlappal Budapest, 1900 (francia szöveggel is). A munka összesen 105 gombafajt sorol fel és pedig 71 ehető és 26 ártalmas gomba nemet. Ez a munka általános tudományos, de különlegesen magyar szempontból is nagy jelentőségő, miért is néhány szóban még meg kell róla emlékeznem.

A belga Clusius (Charles de l'Escluse) a 16. században 1573—1577-ig a bécsi császári kertek felőgyelője volt és mint ilyen gróf Battyányi Boldizsárnak többször és huzamo-

sabb időn át vendége volt Német-Újváron, ahol Beythe István társaságában sok növényt gyűjtött, de nemcsak virágos növényeket, hanem gombákat is, amelyeket Battyányi áldozatkészségéből le is festetett. Bécsből távozva hazánk nyugati részének növényeit ismertető munkáját Antwerpenben adta ki.¹ Érdekes ránk nézve, hogy a képeken ábrázolt gombák német növénynevét gróf Battyány Boldizsár, a magyar neveket pedig Beythe István szolgáltatta. Clusius munkájának legértékesebb része ránk nézve az, amelyben hazánk nyugati részének ehető és mérges gombáit ismerteti, de az elkészített festett képek nélkül, mert azok időközben elkallódtak. A munka értéke és jelentősége nagy, mert Clusius kísérlete meg az első gombamonographia közlését, miért is Istvánffi a gombák Linnéjének nevezi. A munka ránk magyarokra azért is jelentős, mert nálunk nyert rá szerzője indítékot és így a mycologiai tudomány kezdete a magyar föld szülőtte.

Istvánffi Gyula nagy érdeme, hogy hosszú kutatás, utánjárás után sikerült a képeket a leydeni könyvtárban felfedeznie, ahol „Clusius Codex“ név alatt volt megőrizve. A képes táblákat azután hosszú utánjárással és nagy fáradtsággal, előbb említett címmel kiadta saját költségén, nagy áldozattal.

Az utóbb említett két nagy munka nemcsak a szerző nagy áldozatkészségéről, de egyszersmind kitaró szorgalmáról és kiváló szakavatottságáról is tanuskodik. Clusiusról szóló munkájával nemcsak hazánkban szerzett jó hírnevet és teljes elismerést, hanem külföldön is a legilletékesebb helyen részesült elismerésben. Ennek bizonyága az is, hogy az 1901. évi párisi világkiállításon aranyéremmel lett kitüntetve, azután amidőn Istvánffi a munkáját a párisi Akadémia hirdette Desmazières-díj pályázata alkalmával benyújtotta — úgy az Akadémia a „mention très honorable“-lel tüntette ki 1901-ben. A munkáról az Akadémia jelentése a következő-

¹ Caroli Clusii Atrebat. Rariorum aliquot stirpium per Pannoniam, Austriam et vicinas quosdam provincias observatorum historia, quatuor libris expressa. Antwerpiae, 1583. II. pars. Fungorum in Pannoniis observatorum brevis historia.

képen nyilatkozik: „E nagyszerű mű, amelynek magyar szövegét francia fordítás is kíséri, igaz becsületére válik mindannak, akinek agyában eszméje megfogant, mind pedig annak, aki reprodukálta. A bíráló bizottság elismeri Istvánffi ezen történelmi becsű mycologiájának igaz értékét és egyenesen, egyhangúlag ajánlaná neki a jutalomdíjat, ha az alapító szándékát nem kellene szem előtt tartania stb.“

A munka jelentőségét emeli még az is, hogy bizonyosságot szolgáltat a magyarság régi műveltségi állapotáról és a jelen században is elismerésre méltó módon való tudományos működéséről. Ezt a tanuságtételt Istvánffi is munkájával szerezte meg a magyarságnak, amiért hálás elismerés illeti.

E nagy jelentőségű munkája mellett életének e szakában sem szűnt meg a növényi ismereteket népszerűsíteni, aminek bizonyosága többek közt a következő közlései: A desztillált víz mérges hatása a növény életére (Term. tud. Közl., 1892), Az aszfalgőzők hatása a rózsalevelekre (u. o. 1892), A városi köd hatása a növényekre (u. o. 1894), A világosság hatása a virágok kifejlődésére (u. o. 1894), A szerbtövis eredetéről (u. o. 1895), Gombatenyésztő hangyák, (u. o. 1894), stb.

Istvánffi Gyula életének e szakaszának, tehát az 1889—1898. évek végét és pedig 1897 február 15-étől részben Kolozsvárt töltötte, mint az ottani egyetemen a növénytan helyettes tanára, ahová azután 1898 március 15-én rendes tanárrá neveztetett ki, amikor a M. N. Múzeum növényteni osztályától megvált. Az utóbb említett két gombászati munkát is ez idő alatt készítette, a mellett azonban, mint kolozsvári egyetemi tanár és mint a növényteni intézet és növénykert igazgatója, első sorban a gondjaira bízott intézetet és kertet iparkodott a kor kívánalmainak megfelelő állapotba helyezni. Erre vonatkozó tervét megvalósítani is iparkodott, de Kolozsvárról való távozása ebben megakadályozta. De az általa készített alapon az utóda a tervet megvalósította, amiről tanuskodik Istvánffi két közlése: Une visite au jardin botanique de l'Université roy. Hongrois de Kolozsvár. Budapest, 1900. és Sur les nouveaux groupes alpins du jardin botanique

de l'Université roy. Hongr. à Kolozsvár. Actes du 1-er Congrès international de Botanique à Paris, 1900.

Alig kezdte meg azonban Kolozsvárott egyetemi tanári munkálkodását, már is elhagyja állását, hogy szakszerű tudományos képzettségét és kutatási készségét jobban szolgáló állással cserélje fel, amelyben tisztán tudományos hajlamának megfelelőleg a növénytan művelésének élhessen.

Erre pedig az szolgáltatott alkalmat, hogy dr. Darányi Ignác akkori földművelésügyi miniszter meggyőződve a mezőgazdasági kísérleti állomások nagy jelentőségéről és azoknak a mezőgazdaság legkülönbözőbb ágazatának fejlődésére gyakorolt hatásáról, más kísérleti állomások fejlesztése és alkotásán kívül az 1896. évi V. t.-c.-ben kimondatja a szőlészeti kísérleti intézet megalapítását. Teljesen átérezve és teljes mértékben meggyőződve arról, hogy az intézet csak arra rátermett és a tudományos ismeretek teljes birtokában levő vezetőember kezében állhatja meg helyét, azért Darányi Ignác földművelésügyi miniszter a szőlészeti kísérleti állomás megalapítására, szervezésére 1898. év szeptember havában a már akkor hírneves tudóst, Istvánffi Gyulát hívta meg és annak igazgatójává nevezte ki és ő rá bízta az intézet tervezetének elkészítését, valamint a szervezés és berendezés munkáját.

Istvánffi Gyula a meghívásnak eleget tett, bár jól tudta, hogy nem csekély munkára vállalkozott, amikor az összes biológiai és fiziológiai tudományágak rendszeres alkalmazásával, valamint a gyakorlati kísérletezésekkel a magyarországi szőlészet és borászat kérdéseit kellett tanulmányoznia a gyakorlat érdekeinek kielégítése végett.

A magára vállalt feladat nehézségei már kezdetben jelentkeztek, amidőn az első tervező és kutató munkát szerény budai magánlakásból alakított helyiségben kellett megkezdenie. De Istvánffi törhetetlen akaratereje és kutatási vágya legyőzte a nehézségeket. Az elég szűkös helyiségben megkezdte tudományos munkálkodását, amely mellett megtervezte az új intézetet és hozzáfogott az intézet szervezetének kidolgozásához. Az elgondolása és tervezete szerint indult meg 1900. év tavaszán az építkezés, amely azután 1904-ben befejezést nyert,

úgy hogy az intézet állandó helyiségébe költözhetett és az Istvánffi Gyula mélyreható tanulmányai és a külföldi tapasztalatok alapján készült szervezeti szabályzat keretében megkezdhetette az intézet nagyjelentőségű munkáját.

Az intézet 3·25 hektárnyi területének középpontjában áll a központi épület és a négy pavillon, a délnyugati sarokban a gépház, az északkeleti sarokban az üvegházak helyeztek el. Az épületeket parkszerű kert veszi körül, a többi kísérleti terület szolgál. Az épületek 172 helyiségéből laboratóriumi célokat szolgált 46, előadó-teremül 2. Az intézet üvegházaival, kísérleti telepével, gazdag felszerelésével, minden elképzelhető segédeszközökkel rendelkező valóságos ideális botanikai kutató-intézet, amely tervezőjének széleskörű ismeretéről és kiváló gyakorlati érzékéről tett tanubizonytságot dr. Degeni Árpád kísérleti főigazgató közlése szerint is. A külföldi szakemberek az intézet meglátogatásakor arról teljes elismeréssel és elragadtatással nyilatkoztak.

Az épületekbe való beköltözéskor Istvánffi Gyula készítette szervezeti szabályzat is életbe lépett és az intézet négy osztályra tagozódott, u. m. a növény-élettani és -körtani osztályra, a vegyészeti osztályra, az erjedéstani osztályra és a szőlészeti és borászati gyakorlati osztályra. A munkának ilyen megoszlása és központi egyesítésével megelőzte még a híres berlini-dahlemi biológiai intézetet is. Az intézet pedig, hogy tudományos jellegét még jobban kidomborítsa, M. K. Szőlészeti Kísérleti Állomás és Ampelológiai Intézet nevét nyerte.

Ilyen komoly és meggondolt előkészület után indult meg azután az állomás, illetőleg intézet kutató munkája és beható tanulmánya Istvánffi vezetése alatt. Az ő áttekintő éleslátása, tudományos kutatási irányítása és nagy növénytani, illetőleg gombászati képzettsége helyes irányba terelte és tudta foglalkoztatni az intézet munkásságát úgy, hogy egész sora készült el a tudományos értékű, de a gyakorlati életben is érvényesült munkálatoknak. Részletesen nem sorolhatom fel ezeket már nagy számuknál fogva sem, csak rámutatok arra, hogy 1900. évtől 1915-ig jelent meg a munkálatok összefoglalásaként Istvánffi Gyula szerkesztésében az intézet

közleményeinek öt kötete és évkönyveinek hat kötete, amelyek nemcsak terjedelmüknél fogva, de értékes tartalmuknál fogva és nemcsak az intézet felölelte anyag, de a hazai tudomány szempontjából is nagy jelentőségűek, sőt minthogy francia nyelven is megjelentek, még a külföld elismerését is elnyerték, amiről számos külföldi szakember nyilatkozata tanuskodik.

És hogy a kísérleti állomás működését a gyakorlati élet érdekelttségével szorosabb kapcsolatba hozza, Istvánffi helyt adott a m. k. felsőbb szőlő- és borgazdasági tanfolyamnak és annak igazgatóságát vállalta.

Istvánffi Gyula, a tudós igazgató ebbeli sok idejét igénybe vevő fáradhatlan munkálkodása mellett és hazánk különböző vidékén a szőlészeti érdekeltség körében tartott előadásain kívül még tovább is folytatta önálló kutatásait és mondhatni, hogy ebben a minőségében megbízatásához híven egészen a szőlészet érdekében és terén munkálkodott, amelynek „teljesen odaadta magát“.

Ennek bizonyosága az is, hogy amint már említém, amidőn Apáthy István vezetésével küldöttség keresi fel 1912-ben, meghíván őt a kolozsvári egyetemi növényteni tanszékre, — a meghívást nem fogadja el, mert az ampologiai intézettel kapcsolatban magasabb cél lebegett előtte, az általános biológiai intézet létesítése.

Az intézetben való odaadásáról tanuskodik nemcsak fáradhatlan igazgatói munkája, de kutatásainak, vizsgálódásának nagy jelentőségű eredményei is. Munkálkodásának javarésze a szőlőn élőködő kártékony gombák megismerését ölelte fel. Nagyszámú, kivált az Évkönyvek és Közlemények során és más helyeken megjelent dolgozatai sorában csak rámutatok a peronospora-ról Pálincás Gyulával együtt írott nagy jelentőségű dolgozatára, amelyben a lappangási idő fontosságára mutat rá, továbbá a szőlő fakó rothadásáról, valamint a szőlő szürke rothadásáról szóló terjedelmes és beható munkájára, amelyekkel a francia Akadémia (Institut de France) Prix Thore pályadíját nyerte el 1901, 1903 és 1905-ben.

Istvánffi Gyula életének e szakasza munkálkodása legszébb és legértékesebb korszaka. Hiszen kutatásainak nagy

eredményei nemcsak tudományos szempontból birnak igaz értékkel, de még a gyakorlati életben is nagy jelentőségűek, mert hiszen nemcsak hazánkban, de külföldön is, kivált Németországban a szőlőnek az élőködők okozta betegségek ellen való védekezést az ő kutatásai alapján végzik.

E szép eredmények további gyarapodásának is azonban gátat vetett az 1914. év nyarán kitört háború. Ebből a szőlészeti kísérleti állomás is kivette a maga részét, amennyiben az állomás helyiségeit Istvánffi Gyula önzetlen, áldozatkész ajánlatára mind jobban és jobban vették igénybe hadi kórházi célokra. Ez által az állomás munkája korlátozódott, de méginkább akadályozta ezt még az a körülmény is, hogy személyzetének jó része katonaként bevonult. A tudományos problémákkal való foglalkozásnak ilyképen beállott korlátozása kedvetlenséget keltett Istvánffi lelkében, ami méginkább fokozódott a már régebben kezdődött kritika folytán, amely Istvánffi tudományos értékű munkálkodását kifogásolva, a szőlészeti állomás gyakorlatibb irányú tevékenységét sürgette — nem véve tekintetbe, hogy amaz emezt alapozta meg. A mind hangosabbá váló kritika és így a személye ellen irányuló törekvésekkel szemben való küzdelemben elfáradva, nemes lelkülete elkeseredett, ami méginkább fokozódott az által, hogy hivatalos részről mind erősebben kidomborodott az a kívánság, hogy az állomás első sorban azokat a gyakorlati célokat szolgálja, amelyeknek elérésére létesítettet.

Istvánffi Gyula ily körülmények között nem látva további kutatási munkálkodásának lehetőségét és messze menő szép terveinek megvalósíthatását, a szőlészeti kísérleti állomástól való elválást tartotta helyesnek és ennek folytán az időközben megüresedett műegyetemi növényteni tanszékre szóló meghívást elfogadta és 1915 szeptember 15-én megvált működése maradandó emlékű helyétől. Nagy alkotása azonban továbbra is, ha sokkal szűkebb keretek között is, de jóval kiterjedtebb munkakörrel, mint m. kir. szőlő- és borgazdasági központi kísérleti állomás a jövőben is hirdetni fogja Istvánffi Gyula elévülhetlen érdemeit.

Műegyetemi tanárságával kezdetét veszi munkásságának negyedik szakasza, amelyben állásának munkakörét itt is nagy

hivatottsággal tölti be. Mint a műegyetem tanára, feladatának megfelelően választja meg a technikai szakokat közvetve vagy közvetlenül érintő növénytani anyagot, amelyet maga készített megfelelő készítményeken, mintákon és rajzokban iparkodott megérthetővé tenni, hogy hallgatói a növénytan őket érdeklő anyagát minél könnyebben és behatóbban magukévé tehesék. Még inkább tette ezt lehetővé a növénytani, illetőleg mykologiai gyakorlatokon, amelyeken az 1886. évben a krisztániái (ma oslói) sör és élesztőgyárban szerzett ismeretei és tapasztalatai alapján a mykologiai, különösen az erjedéstan körébe tartozó ismeretek és megfigyelések megszerzését tette hallgatói számára lehetővé.

Műegyetemi tanárságának munkakörét, tanári feladatát a várakozásnak megfelelően töltte be, aminek elismerésül két ízben a vegyész- és általános mérnöki szakosztály dékánjává választották meg, amely tisztét lelkiismeretes buzgalommal teljesítette.

Műegyetemi tanári működése alatt is folytatta a tudomány terén való munkásságot, amely főképen mykologiai vonatkozású kutatásokat ölelt fel. Több éven át gyűjtötte és tanulmányozta a magyar gabonaneműek üszöksporáit, egyéb élősködő gombáit, az ezek okozta megbetegedések körülményeit és a betegségek elleni védekezést kutatta, aminek eredményeit már nem tehetette közzé, de feljegyzéseit a műegyetem birtokában hagyta. Ezenkívül még a szőlészettel való foglalkozásában szerzett tapasztalatait is közreadta. Még mykologiai tanulmányai körébe tartozik a közegészségi szempontból, de különösen építészeti szempontból igen értékes tanulmánya, amelyet a különféle házi gombákkal és a fa korhadását előidéző gombákkal kapcsolatban végzett és amelyeknek eredményeit időnként tette közzé. Gyakorlatilag nagy jelentőségű volt az a tanulmánya, amellyel a kukorica szárából nyert celluloznak papirosgyártás céljaira való felhasználását derítette ki. (Termtud. Közl. 50. k.) Ez a gyakorlatilag nálunk is fontos eljárás hasznosítása magyar tőke hiányában külföldre, Amerikába került és így nem szolgálta azt a célt, amelyért Istvánffi dolgozott és amelyet elérni óhajtott a magyar gazdasági helyzet megjavításáért. Másik jelentős, de

tudomásom szerint közzé nem tett tanulmánya a papirospénz hamisításának meggátlását célozta. A háborús évek alatt pedig számos közleményében foglalkozott a különböző pótlószerekkel és az addig alig vagy nem is használt növényi származású anyagokkal. (Termtud. Közl. 49—52. k.)

Tanulmányai eredményeinek közlése azonban mind ritkább lett, jóllehet tudományos munkásságát még akkor is folytatta, amidőn jobb kezére béna lett és a balkezevel igyekezett pótolni azt, amit a jobb kéz már nem tehetett. Betegsége súlyosbodása, amely állandó mozdulatlanságra kényszerítette, végre arra készítette, hogy nyugalomba vonuljon 1927 június havában és életének nagyjelentőségű munkálkodását abbahagyja.

Istvánffi Gyula életének négy szakaszát végigtekintve, meggyőződhetünk lankadatlan lelkes munkásságáról, amelyet a tudomány és hazája érdekében végzett. Munkálkodásának tárgya pedig a növények sejtjeit és fejlődését illető kutatásain kívül különösen a moszatok és a gombák körét öleli fel. Nagy lelkiismeretességgel kutat, vizsgál, hogy a kívánatos eredményt elérje, amire nagy segítségére van nagy gyakorlata és hozzáértése a mikroszkópi látás és megfigyelésben, amelyet csak fokoz még rajzoló tehetsége. Kitartását bizonyítja az is, hogy irodalmi közléseinek száma 200 körül van, amelyek közül csak a legjelentékenyebbekre mutattam rá. De a közléseknek nem a száma, de az azokban foglalt eredmények értékesek, amelyek ismereteinket bővítették és a növénytani tudományt gazdagították. Hazánk moszatainak jelentős ismertetését köszönhetjük neki, de kivált a szőlőnek peronosporájára, fakó és szürke rothadására vonatkozó ismereteket is, más egyéb jelentős eredményeken kívül. Ebbeli munkássága nagy jelentőségűvé vált a gyakorlati életre is, amit úgy a hazai, mint a külföldi szakemberek is kellőképen elismertek és iparkodtak ezt megfelelő módon kifejezésre juttatni különböző kitüntetésekkel, amelyekkel mint szakjának elsőrendű munkását hazánkban és a külföldön elhalmozták.¹

¹ Az eddigi méltatásomban említetteken kívül elnyerte a Ferenc József rend középkeresztjét, a Signum laudist, a II. osztályú polgári

Mint szakembert iparkodtam tőlem telhetőleg hozzá méltóan méltatni, mint tanárt is méltatni kíséreltem meg — rá kell azonban még mutatnom emberi mivoltára, már csak azért is, mert Istvánffi Gyulát hazánkban állítólag kevésbé ismerték és még kevésbé értékelték, sőt egyesek szerint sokaktól gáncsolt és csaknem senkitől sem méltányolt volt. Azok azonban, akik ismerték nemes egyéniségét, teljes mértékben nagyra becsülték és mint embert is méltányolták, hiszen számos hazai kitüntetése és a legfontosabb állásokra való meghívása is ennek bizonyítéka.

Istvánffi Gyula azon kevesek közé tartozott, akit a természet szépségei, valamint a művészetek és a tudományok iránt való fogékony lélekkel és képességekkel áldott meg az Isten. Ebbeli fogékonyságai készítették arra, hogy lehetőleg kerülje mindazt, ami megbontaná lelki harmóniáját. Így az emberekkel való érintkezésben tartózkodó maradt mindvégig és lehetőleg kerülte a nyilvánosságot, még a szakbeli összejöveteleket is, mert inkább érezni vélte, mint tudta azt, hogy az emberek nagy részétől nem várhat megértést. Sokan azért büszkeséggel vádolták, pedig nem volt az. Akik közelebb állottak hozzá és bepillantottak lelkének kincses kamarájába — úgy egy minden szépért és jóért lelkesedni tudó, önzetlen, tisztalelkű, hazáját és nemzetét, a magyarságot mindennekfelett szerető ember lelkivilágát ismerhették meg. És amilyen volt lelkivilága, olyanok voltak cselekedetei: egyenesek, ön-

---

hadiérdemkeresztet; a Magyar Tudományos Akadémia levelező (1901), majd rendes tagja (1930) és Laureat de l'Institut de France (1914) lett; a Mezőgazdasági Kísérletügyi Bizottság tagja, a Magyar Szőlősgazdák Országos Egyesületének igazgató-választmányi tagja, a kir. Magyar Természettudományi Társulat alapító és választmányi, a kolozsvári orvosi Természettudományi Társulat, az Országos Kertészeti Egyesület, a Magyar Földrajzi Társulat, a Deutsche botanische Gesellschaft, a párisi Société Mycologique rendes tagja, a cherbourgi Société des Sciences naturelles et Mathématiques, az arrasi Academie des Sciences et Lettres, a regensburgi Bayerische Botanische Gesellschaft, az Academie de Mâcon, az Academia Reale di Agricoltura di Torino, a Société Imperiale d'agriculture de Russie Meridionale levelező, a Comission Internationale Permanente de Viticulture bizottsági tagja.

zetlenek, a tudományt mindenek felett szolgálók. Aminek bizonyítéka az az áldozatkészség is, amellyel két nagy gombászati művét vagyonának feláldozásával jelentette meg.

Istvánffi Gyulával egy nemes lelkületű, igaz magyar tudós szállott sírba, aki a tudomány érdekének szolgája és nemzetének önzetlen munkása volt. Munkálkodásának eredményei megmaradnak a tudomány értékeiül hazánk és nemzetünk javára, amelyekről mindig hálával fogunk megemlékezni és nagyértékű munkásságának, nemes egyéniségének hálás elismerésével fogjuk emlékét megőrizni.
